

Editorial

Com pot estar relativament segur, qualsevol professional de l'educació, que proposant als seus estudiants, o a alguns d'ells, una determinada metodologia de treball —diguem-ne A— els anirà millor que si se'ls en proposa una altra —X, per exemple—? O bé, fins a quin punt estem segurs que la nostra proposta de selecció de continguts o d'activitats per a l'aprenentatge és la millor possible per als nostres estudiants i no tan sols la que ens és més familiar? I encara, de quina manera podem combinar millor les activitats d'aprenentatge i d'ensenyament, de manera que s'aprofiti millor el potencial d'atenció i d'esforç dels estudiants en el seu propi aprenentatge?

Aquestes, i moltes altres qüestions importants com les anteriors, des de la planificació educativa a les activitats d'aula i de relació entre docents i estudiants, troben diàriament una determinada resposta per part de cada professional. La qüestió és, però, en què es fonamenta aquesta resposta. En la vida ordinària, una raó molt important és el costum: «Ho he vist fer de tal manera, ho he après així, i ho reproduïxo. A mi em va anar bé seguint aquest criteri», etc. En el camp de la producció, en canvi, les empreses han abandonat «els costums» quan els resultats, en costos, en acceptació i vendes o en comparació amb altres, no els quadren i s'han decantat per sistemes que combinen recerca i desenvolupament. En molts altres camps professionals hi ha tot de sistemes de verificació de la praxi professional per tal que aquesta s'adigui amb allò que ha evidenciat la recerca i el coneixement professional validat públicament. D'aquesta manera es pot escatir, en medicina, per exemple, quines pràctiques són mèdiques i quines tan sols són paramèdiques, quin medicament és efectiu i quin és un simple placebo.

La comparació entre l'ensenyament i la medicina és molt forçada, en efecte. El nivell de la recerca en ambdós casos els fa senzillament incomparables. Ara bé, tot i això, de la comparació en podem treure dues reflexions importants per a l'exercici de la docència.

La primera reflexió és que el costum no és un bon referent, per bé que hagi generat pràctiques consolidades. Vegem-ho reflectit en l'obra de Piaget i la seva teoria dels

estadis de desenvolupament. Tot i que les aportacions de l'autor de Ginebra han sigut genials, aquella proposta va ser molt discutida i abandonada tal com la va formular, degut al fet que la mostra d'infants a partir de la qual va treballar era molt homogènia en classe social i eurocèntrica. Ara imaginem que, sense altres recerques, aquesta idea s'hagués consolidat i hagués impregnat la didàctica amb les propostes que en derivarien. No cal dir que aquells estudiants que coincidissin socioculturalment amb els de la mostra piagetiana inicial serien els que obtindrien els millors rendiments. De manera que el costum pot ser molt injust, a més de remetre sempre al passat. Els estudiants joves viuen en molts contextos diversos i són el futur. Avui sabem que molt d'allò que anomenem *costum* és un dels grans «èxits» de la incorporació del taylorisme a l'ensenyament, i amb ell, de les representacions ideològiques que porta associades. El poder de convicció d'aquest model ha estat tan enorme que ha persistit malgrat els resultats contraris de la investigació.

La segona reflexió és que la recerca necessita recursos. En el camp de la medicina, aquests s'hi han emprat de manera constant i abundosa. Però no ha estat així en el camp educatiu, la qual cosa no significa que no hi hagi causes identificables i responsables al respecte. Per exemple, si agafem el període 2010-2016, els pressupostos dedicats a recerca en educació a Espanya varen disminuir en 102 milions d'euros. I en 94 milions els dedicats a formació del professorat. Per tant, es pot fer la hipòtesi que les autoritats polítiques que gestionen l'educació comparteixen la «teoria del costum» pel que fa a la formació professional docent i el seu desenvolupament. Un enfocament del tot anacrònic i sobre el qual caldria demanar responsabilitats. En aquestes condicions hi ha un risc molt alt que les normes administratives acabin substituint, per defecte, les contribucions de la recerca i el pensament psicopedagògic en la gestió de l'ensenyament i l'aprenentatge als centres educatius.

Dos economistes de renom mundial, com ara Joseph Stiglitz i Bruce Greenwald (2016),⁽¹⁾ critiquen aquest model perquè «ignora l'aprenentatge, i no només no para atenció a l'assignació de recursos a l'aprenentatge, la investigació i el desenvolupament, sinó que, a més, assumeix que totes les empreses [llegiu també escoles i universitats] empren les millors pràctiques, així que [aquestes institucions]

no tenen res a aprendre. [També] assumeix que les creences i les preferències són fixes, [la qual cosa] no ajuda a comprendre les formes de pensar canviants» (p. 446).

Ara bé, si assumim que l'escola no pot convertir-se en un sistema autoreferenciat, queda una pregunta: com podem millorar, tot i així? La resposta naturalment és complexa, però hi ha fonts que ens il·lustren i ens poden portar a una conclusió a l'abast dels mateixos professionals. La primera il·lustració es pot exemplificar amb *La lliçó d'anatomia del doctor Tulp*, el quadre que Rembrandt pintà el 1632. La confraria de cirurgians d'Amsterdam permetia tan sols una dissecció pública a l'any, a l'hivern, per tal que el cos es conservés millor. Sota la direcció de Tulp, l'anatomista oficial, els metges reunits a l'entorn del cos poden explorar i entendre millor la complexitat de l'anatomia del braç, en aquest cas. La segona il·lustració, actual, la trobem en una publicació internacional, *International Journal for Lesson and Learning Studies*, un mitjà pel qual autors diversos i comunitats de professionals intercanvien experiències i publiquen les seves anàlisis del treball realitzat i sobre com han treballat amb els seus estudiants. Ambdós casos —el primer amb pocs mitjans i el segon amb mitjans compartits en xarxa— ens porten a assumir una responsabilitat professional compartida, malgrat la limitació de recursos; a entendre que, després de tota acció, segueix la necessitat de fer un exercici d'observació de les pròpies pràctiques; a ser capaç d'explicar allò que s'ha fet, d'acord amb determinades pautes de rigor; a formular-ho per escrit, millor; a donar-ho a conèixer per sotmetre-ho a contrast, i, a la fi, per poder ampliar el coneixement i alterar, si cal, els vells costums, o per mantenir-los adaptats i millorats si han mostrat la seva bondat pedagògica i sentit de la justícia. Perquè la bondat d'una metodologia no s'avalua només per la seva eficàcia aquí i ara, establerta per nosaltres mateixos, sinó que també pel seu potencial de transposició a tots els casos, és a dir, pel sentit de justícia que li és inherent.

Atenent aquesta última consideració, des de la REVISTA CATALANA DE PEDAGOGIA (RCP) s'ha volgut dedicar aquest número específic a la *recerca educativa*, amb la finalitat de proposar una reflexió col·lectiva. Partim del fet que cal superar una visió de l'activitat pedagògica circumscrita primordialment a l'acció propositiva, deslligada de la reflexiva. Documentar aquella acció, recollir-ne evidències, avaluar-la, examinar-les

en equip, fer-les públiques i debatre-les són accions conseqüents i no es poden posposar. És cert que falta temps, però no podem garantir una bona acció pedagògica sense la reflexió necessària i sense un determinat nivell d'imaginació. Recordar el doctor Tulp, i fer una anatomia de l'acció a fons, seria un bon principi per anar consolidant models estratègics d'acció, basats en un consens sobre l'aprenentatge i la seva millora per a tots.

Finalment, el material recollit a partir de la crida feta és de notable qualitat. Els articles aplegats aporten un ventall de mirades a la vegada ampli i calidoscòpic de la realitat educativa, però sempre coincident en el repte indefugible que suposa la investigació en la millora de la qualitat de la formació i en el seu valor social.

El treball de la professora Juana M. Sancho, de la UB, argumenta la importància de la recerca en un àmbit tan fonamental per a les persones i la societat com el de l'educació. Els coneixements socials, culturals, científics, tecnològics, econòmics i artístics que configuren les civilitzacions són sistemes més o menys elaborats basats en la reflexió compartida i en la recerca. Planteja la necessitat de desenvolupar la recerca educativa en un món en què el volum d'informació topa amb la dificultat de trobar sentit a les informacions rebudes. Continua amb una breu síntesi de la història de la recerca educativa al nostre context i evidencia la constant manca de recursos per a aquesta activitat essencial. Il·lustra tot això amb algunes recerques que han ajudat a afrontar la complexitat dels fenòmens educatius. Finalment fa una crida perquè la recerca educativa sigui tinguda en compte pels responsables de les polítiques educatives per tal de millorar la pràctica educativa.

Carme Durán i Teresa Ribas, investigadores de la UAB, realitzen una anàlisi contrastada entre la perspectiva dels docents i la dels alumnes en l'ensenyament de la gramàtica a l'escola obligatòria. Proposen definir bé l'objecte a ensenyar, els continguts seleccionats, les teories de referència o la seqüenciació d'aquells. Atenent el seu treball, apunten la necessitat de disminuir el traspàs de la informació ja elaborada i augmentar el treball en petit grup, les estones d'interacció verbal entre l'alumnat i entre aquest i el professorat, de manera que es pugui discutir, analitzar casos, raonar a partir d'un repte o pregunta, argumentar i pensar sobre un aspecte concret de la llengua. La problematització d'aquesta expressió en contextos reals és

el camí que portarà cap a la necessitat de la gramàtica. Amb tot, en la línia d'allò argumentat més amunt, assenyalen que els resultats de la recerca no seran mai aplicables de manera directa ni fàcil a l'aula, sense un professorat format i reflexiu.

José Ramón Ubieto, psicòleg clínic i professor de la UOC, analitza els malestars en la infància, a partir d'entendre la noció d'infància com un concepte històric, i per tant canviant, subjecte a les transformacions socials. Explicita la seva aposta per situar els trastorns individuals en aquells canvis i formula quines preguntes ens hem de fer per abordar els símptomes infantils i adolescents: quin tipus d'interlocutors volem ser?, com podem ajudar els infants a aconseguir la seva inscripció en *l'altre social*?, què hem de fer perquè la xarxa virtual no sigui avui l'únic lloc de representació?, com podem ajudar-los a aconseguir una perspectiva de si mateixos que els causi el desig de fer-se grans en lloc d'abocar-los a la impotència d'un «No future» o a l'abisme malenconiós, sempre present en les conductes de risc? Assenyalat les transformacions socials que exerceixen el seu impacte i analitza quatre fenòmens actuals que actualment incideixen de manera rellevant en la infància: el desemparament digital, el trastorn per dèficit d'atenció amb hiperactivitat (TDAH), l'assetjament escolar (*bullying*) i la violència filio-parental.

Andreu Domingo i Jordi Bayona-i-Carrasco, investigadors del Centre d'Estudis Demogràfics / CERCA de la UAB, presenten una anàlisi demoespacial dels resultats escolars, atenent la immigració a Catalunya en el període 2011-2016. La seva recerca parteix de l'anàlisi de la relació entre els mals resultats dels escolars relacionats amb la immigració internacional, i la distància amb els d'aquells que ja han nascut a Catalunya a l'hora d'obtenir el títol d'ESO. Malgrat els esforços de la comunitat docent, comenten, la bretxa entre aquesta mateixa segona generació i els autòctons persisteix, en alguns casos de forma insostenible —tant per alguns orígens com per alguns territoris. Estigmatitzar orígens, municipis o centres escolars no només és injust, sinó que és estèril, afirmen. En la seva anàlisi introdueixen la perspectiva de les «generacions», amb l'objectiu de recomptar i visibilitzar les diferents situacions relacionades amb la immigració, i analitzar l'obtenció del títol d'ESO en funció dels determinants del procés migratori. Els resultats indiquen forts canvis en curs en la composició per orígens de l'alumnat, i una bona part dels resultats negatius

s'expliquen per l'arribada recent a Catalunya, o bé per discontinuïtats en la presència al país relacionades amb la migració, i es presenten en alguns casos proporcions força per sobre de la dels alumnes definits com a autòctons.

Aquesta aproximació és un bon exemple d'un nou tipus d'anàlisi, la qual mostra les possibilitats que ofereixen els encreuaments de registres administratius amb estadístiques de població, atès que permeten desplegar polítiques d'integració escolar més efectives, i amb elles contribuir a la cohesió social a mitjà i llarg termini i abandonar discursos com el de la meritocràcia i la mobilitat social ascendent, arguments que acaben esdevenint una coartada per amagar la creació de la desigualtat.

Núria Felip Jacas i Joan Teixidó Saballs, de la UdG, presenten un treball que intenta identificar i analitzar els processos de millora de la convivència escolar en centres d'educació primària a Catalunya. L'article aporta resultats derivats de l'anàlisi i l'exploració de processos de millora que s'han dut a terme en escoles de Catalunya. Assenyalen el risc que els plans de convivència, la carta de compromís educatiu i altres documents institucionals es burocratitzin i esdevinguin estèrils. La millora de la convivència és una tasca de llarg recorregut: requereix dedicació generosa, construcció de relacions interpersonals profundes i, sobretot, temps per preparar el treball, tranquil·litat per executar-lo i per revisar-lo, avaluar-lo, compartir-lo. Aporten una visió panoràmica de les principals línies de recerca i innovació desenvolupades durant els últims vint anys. Conclouen amb la conveniència d'efectuar aproximacions naturalistes als processos de millora, i a partir de la recerca, contribuir amb pautes o idees per a l'acció, tot assumint la millora de la convivència com un projecte transversal, que superi els murs escolars i es tingui en compte la participació de diversos actors socials.

En l'apartat «Experiències», la que descriu Joan Tahull Fort, coordinador de l'ICE-CFC de la UdL, vol anar més enllà de l'aprenentatge entès com una repetició mecànica d'uns sabers enciclopèdics, amb l'única finalitat de memoritzar-los per a un examen. En la seva quinzena edició, el Mercat de Tecnologia de Lleida impulsa la tecnologia i la ciència entre els estudiants d'ESO, batxillerat i cicles formatius, possibilita un model d'aprenentatge de la tecnologia significatiu per als alumnes i, tot afavorint el

treball en equip i la resolució de problemes i reptes, troba solucions a problemes reals i facilita una personalització de l'aprenentatge. Allà, comenta, els alumnes surten de l'aula i poden mostrar els seus projectes en un entorn universitari, on tothom els pot observar, cosa que fa estendre la seva influència a les aules durant el curs.

Daniel Selva, professor de ciències i coordinador pedagògic de secundària a l'Escola Sant Gervasi, de Mollet del Vallès, descriu l'experiència de centre basada en la recerca en ciència a l'escola. A la disposició a entendre l'aprenentatge de les ciències com una seqüència de continguts conceptuals que cal destriar i transmetre als alumnes i, si hi ha possibilitat, fer algunes pràctiques de laboratori, força dirigides, hi contraposa el «bany de realitat», en constatar el poc que han après els alumnes sobre allò explicat. La seva experiència de centre, avalada per bons resultats, aborda el problema modificant les metodologies d'aula i fent canvis. L'article descriu dos projectes per desenvolupar la recerca científica: el projecte SGLAB a primària i ESO, i el projecte Science Research a batxillerat. Ambdós responen a un projecte global de l'escola per fomentar la recerca científica entre els alumnes. Es fa incís en l'interès de fer comprendre el mètode científic, en les vies de comunicació dels resultats, la implicació de la comunitat educativa i de l'entorn i les competències desenvolupades en els alumnes, a la vegada que el debat sobre l'ètica de la ciència.

Dins de l'apartat «Miscel·lània», David Sánchez Lull, orientador de centre (CAIB), presenta una introducció a l'orientació educativa de les Illes Balears, i n'assenyala els reptes. A les Illes Balears, la Conselleria d'Educació està introduint una nova figura d'orientació als centres educatius d'infantil i primària, es comenta, sense unes instruccions clares i sense recursos pel que fa a infraestructures i materials, que pot xocar amb les estructures fins ara vigents als centres educatius per desenvolupar l'atenció a la diversitat. Se sosté que l'escola pública de les Illes Balears i els centres concertats no poden assumir un model organitzatiu d'orientació tan ambiciós com l'actual, sense repercutir en la qualitat de l'orientació educativa. Els factors que s'identifiquen com a causa de dificultat són diversos, entre ells, la insuficiència de recursos materials, organitzatius i personals en relació amb la gran quantitat de demandes d'orientació. La complexitat amb què es defineix «l'orientador» i la

problemàtica per establir diferències entre l'alumnat ordinari del que té necessitats específiques de suport educatiu (alumnat NESE) i del que té necessitats educatives especials (alumnat NEE), i les adaptacions curriculars esdevenen un altre problema a l'hora de diferenciar-les i desenvolupar-les per part dels professors/tutors, atès que hi pot haver diferents tipus d'adaptacions curriculars. A les causes anteriors, l'autor hi suma centres amb estructures molt jeràrquiques, que impossibiliten, de manera significativa, desenvolupar una orientació de qualitat sense entrar en conflicte amb l'equip directiu i el professorat.

L'apartat «Ressenyes bibliogràfiques» recull comentaris de dos llibres, fortament relacionats amb la necessitat «d'aprendre a pensar» formulada en el número 14 de la RCP. En el cas de l'obra de Jaume Carbonell, *L'educació és política*, signat per Josep M. Puig, es planteja debatre l'actualitat a les aules per aprendre d'ella. En el segon cas, l'editor Joaquim Palau comenta l'obra de Jordi Nomen, *El nen filòsof*, on, a més de reflexions molt interessants, es recullen recursos i exercicis contrastats a la pràctica per tal d'impulsar el creixement en la formació del pensament reflexiu a la infantesa.

Finalment, els membres de la Societat Catalana de Pedagogia, així com tots els altres lectors i lectores, poden seguir fidelment l'actualitat de treball d'aquesta societat, les seves activitats, les seves aportacions i reflexions mitjançant el recompte puntual, fidel i precís que en fa Carme Amorós.

Joan Rué

Director de la REVISTA CATALANA DE PEDAGOGIA

(1) J. Stiglitz i B. Greenwald (2016), *La creación de una sociedad del aprendizaje*, Madrid, La Esfera de los Libros.